

ytyä. Se ei kuitenkaan hänelle riitä. Siukonen pyrkii kontekstualisoimaan kirjan sen syntyhetken tilanteeseen. Hän huomauttaa kuinka läntisellä taidehistorialla on ollut toisinaan tapana poimia propagandastakin esteettisesti korkeatasoisia esityksiä, joiden kohdalla eettinen kynnyks on joutanut. Tämän kaksoisstandardin tähden esimerkiksi monet Rodtšenkon propagandatarjouksiin otetut valokuvat ovat myöhemmin päässeet kuvataiteen historian kaanoniin mestariteoksina. ”Lukija kysyköön, jos tohtii, miten hän olisi venäläisenä taiteilijana tai kirjailijana Stalinin valtakunnassa toiminut. Vastaus vailla valinnan pakkoa voi olla teoriassa oikea.”

Onko *Belomoria* mahdollista lukea muuna kuin propagandana? Siukonen koettaa lukea sitä *sekä* poliittiselle terrorille silmänsä sulkevana propagandana *että* taideteoksena, jopa jonkinlaisena *Vankileirien saariston* vinksah-taneena esikuvana, Gulag-kirjallisuuden esiasteena. Siukosen teos pohtii taiteellista tutkimusta kontekstissa, jossa taide valjastetaan totalitaristisen yhteiskunnan tarpeisiin. Mikä on taitelijan vastuu ja vapaus tilanteessa, jossa valinnan vapautta ei ole?

Yrittämättä kuitenkaan lopullisesti ratkaista suuria eettisiä kysymyksiä, *Belomor/Sklovski* kääntyy yksittäisen taiteilijan valintojen pohtimiseksi. Mikä sai jäämään totalitaristiseen yhteisöön? Tai jopa, kuten Šklovskin tapauksessa kävi, palaamaan terrorin keskelle? Siukosen kirja on ensimmäinen laaja Šklovskin esittely suomen kielellä. Se ei kuitenkaan ole perinteinen akateeminen tutkimus. Se nostaa esiin monta kiinnostavaa teemaa, mutta huomaa harmistuvani aivan kuin moni esiin nostettu asia jäisi kesken. Kirjan herättämät kysymykset jäävät kuin kirjanmerkeiksi laajemmista ajatuksista. Näinhän toimii taitelija, ja Siukonen onkin

monialainen taiteilija, tutkija, muusikko ja kirjoittaja. Niin monialainen, ettei hänen tarvitse asettua vakiintuneisiin lokeroihin. Belomor-hankkeen järjestömyys ja sen absurdi traagisuus on selvästi kiehtonut Siukosta. Samaa unelmien ja todellisuuden kohtaamista hän on usein käsitellyt myös taiteessaan ja tutkimuksissaan, esimerkiksi väitöskirjassaan Siukonen paneutui toisella tavalla järjestömyyden tekniikkaan – lentokoneisiin, jotka kaikesta kauneudesta huolimatta eivät onnistu perustehtävässään, lentämisessä.

Kirja on kaunis kokonaisuus, sen paksut ja pehmeät matta-

pintaiset sivut toistavat hienosti kuvituksena olevat Rodtšenkon kuvat. Siukonen on selvästi myös tietoinen kirjansa määrittelyä pakenevasta luonteesta ja määrittellee teoksensa lopussa itse, tosin käyttäen Mihail Zoštšenkon sanoja: ”tätä kirjaa voidaan kutsua [tieteellistä työtä] neutraalimmalla nimellä, ikään kuin harmittomasti, niin ettei se ota joidenkin henkilöiden tai organisaatioiden silmiin ja korviin. Kutsukaamme tätä kirjaa vaikka kulttuurifilmiksi.”

Iina Kohonen

Kriisin juuret

Johannes Remy: *Ukrainan historia*. Helsinki: Gaudeamus, 2015. 296 s. ISBN 978-952-495-354-2.

Johannes Remyn *Ukrainan historia* on juuri niin ajankohtainen kuin miltä se kuulostaa. Teoksessa Remy käy läpi ukrainalaisten alueiden ja kansojen poliittista historiaa keskiajalta aina syksyn 2014 tapahtumiin. Tietenkään noin 300-sivuinen yleisteos ei kykene käsittelemään kovin syvällisesti tai alkuperäislähteisiin perustuen noin tuhatvuotista historiaa, vaikkakin kirjoittaja näyttää tuntevansa esimerkiksi 1800-luvun kansallisuusaatteen syntyä sekä sen aikaisen älymystön teoksia ja ajatuksia varsin hyvin. Teos etenee kronologisesti Kiovan Rusin ajoista aloittaen, mutta keskiaikaa ja 1500-lukua käsittelevä osio on hyvin lyhyt kuvaillen vain pääpiirteisesti ukrainalaisten alueiden järjestäytymistä osaksi Puola-Liettuan valtakuntaa.

Puola-Liettuan aikana muodostetulla Brestin unionilla (1596) on ollut pitkäaikainen vaikutus ukrainalaisiin. Siinä alueen ortodokskristityt jakautuivat

ortodoksisen ja Brestin unionin luoman kreikkalaiskatolisen kirkon välille. Kiista ortodoksien ja kreikkalaiskatolisten välillä on entisestään syventänyt juopaa idän ja lännen kulttuuripiirien välillä. Ukrainalaisten oma toiminta pääsee enemmän esille 1600-luvun kasakkasotia käsittelevästä luvusta alkaen, missä kirjoittaja esittelee Ukrainan historian geopolittiset perusteet: tasapainoilun ympäröivien valtojen välissä, joita 1600-luvulla olivat Puola-Liettua, Moskovan ruhtinaskunta ja Osmanivaltakunta. Remy korostaa sekä ulkopuolisen painostuksen että ukrainalaisten omien intressien roolia siinä, miten Ukrainaa ja sen kansoja on läpi historian vedetty eri suuntiin. Ukrainalaiset eivät ole kuitenkaan olleet pelkkiä historian heittopusseja, vaan alueen ihmiset ovat parhaan kykynsä ja omien tavoitteidensa mukaisesti pyrkineet vaikuttamaan maansa asemaan ja olosuhteisiin.

Kenties mielenkiintoisimpia osioita Remyn *Ukrainan historiassa* on 1800-luvulla nousevan kansallisuusaatteen – tai -aatteiden – tarkastelu. Tehtävä ei ole

helppo, kun otetaan huomioon, että Puola-Liettuan jakojen jälkeisessä tilanteessa ukrainalaiset olivat hajaantuneet osaksi Venäjän keisarikuntaa ja Itävaltaa. Remy kykenee varsin taitavasti tarkastelemaan ukrainalaisten kansallisuusaatetta ja olosuhteita niissä eriävissä tilanteissa, joita ukrainalaiset kohtasivat 1800-luvulle tultaessa: jo aiemmin 1600-luvulla Venäjään liitetyt alueet, Puola-Liettuan jakojen jälkeen Venäjään liitetyt alueet sekä osaksi Itävaltaa liitetyt alueet. Tämän lisäksi esimerkiksi Galitsiassa ukrainalaisten tilanteeseen ja kansallisuusaatteen muotoutumiseen vaikutti heidän sosiaaliset kiistansa sekä puolalaisen aateliston että juutalaisten kanssa. Perinteisesti ukrainalaiset kuuluivat alempiin sosiaalisiin ryhmiin, erityisesti maorjina työskenteleviin talonpoikiin. Täten kiistoilla puolalaisten tilanomistajien kanssa oli merkittävä vaikutus ukrainalaisiin. Muut valtiot saattoivat käyttää tätä useissa tilanteissa hyväksi, sillä lupaus maareformista saattoi taata ukrainalaisen väestön tuen uudelle hallitsijalle. Vaikka useilla ukrainalaisilla alueilla esiintyi ukrainalaisten juutalaisiin kohdistamia väkivaltaisuuksia, pahimpia juutalaisvastaiset pogromit olivat Venäjän puoleisessa Ukrainassa.

Ensimmäisessä maailmansodassa ukrainalaisia taisteli eri puolilla rintamalinjaa. Sodan jälkimainingeissa ja Venäjän vallankumouksen seurauksena itsenäistyneen Ukrainan historia oli lyhytikäinen kokemus vuonna 1918. Maailmansodan jälkeisissä Venäjän vallankumoussodissa sekä itsenäistyneen Puolan ja Neuvosto-Venäjän välisessä sodassa Ukraina jälleen jaettiin Venäjän ja Puolan kesken. Ukrainan maaperällä taisteltiinkin lähes yhtäjaksoisesti 1914–1921, vain ensimmäisen maailmansodan päättyessä itärintamalla Ukrainassa koettiin lyhyt rauhan

jakso itsenäistymisen yhteydessä. Läpi teoksen Remy korostaa ukrainalaisten ongelmallista ja monisyistä suhdetta Venäjään. Jokseenkin samankaltaista suhdetta Puolaan olisi voinut tuoda enemmänkin esille, vaikka asiaa toki lyhyesti esitellään. Puolan ja Ukrainan välillä on neuvostoaajan jälkeen vallinnut rauha, ja Puola on kääntynyt tukemaan Ukrainaa sen lähentymisessä läntisten instituutioiden, erityisesti EU ja Nato, kanssa. Juuri tämä suhteiden neutralisoituminen olisi voinut tuoda mielenkiintoisen kontrastin ongelmallisiin Venäjä-suhteisiin.

Neuvostoliiton harjoittama Ukraina-politiikka maailmansotien välisenä aikana kuvastaa hyvin maiden ja kansallisuuksien – siis venäläisten ja ukrainalaisten – välistä kompleksista suhdetta. Venäläisten suhtautuminen ukrainalaiseen veljeskansaan vaikuttaa jokseenkin skitsofreeniselta, kun Moskovassa ei osata päättää, tulisiko ukrainalaisten autonomiaa ja kansallista kulttuuria edistää, tulisiko sitä rajoittaa ja kontrolloida, vai tulisiko se kokonaan hävittää ”oikean” venäläisyyden tieltä. Tällainen politiikan jatkuva muutos on väistämättä vaikuttanut myös ukrainalaiseen identiteettiin. Kirjoittaja käsittelee muun muassa vuosien 1932–1933 nälänhätää (*holodomor*), ja millaisia erilaisia tulkintoja sen syistä on esitetty. Remy päätyy itse kannattamaan tulkintaa, jonka mukaan nälänhätää ei aiheutettu tahallisesti Moskovasta käsin, mutta Venäjän kommunistijohto ei myöskään tehnyt tarpeeksi auttaakseen hätää kärsiviä kansalaisiaan, vaan oli politiikassaan suorastaan vastuuton: nälänhätä kiistettiin julkisuudessa, ulkomaista apua ei pyydetty, eikä vaadittavia viljanluovutuskiintiöitä suostuttu laskemaan kuin hieman nälkää näkevien ihmisten hyväksi. Nälänhätä ei kuitenkaan koskenut vain ukrainalaisia, vaan kurjuus kosketti yleisesti maa-

seudun väestöä. Täten Remy ei näe täysin hyväksyttävänä ukrainalaisten kansallismielistä tulkintaa samaistaa 1930-luvun nälänhätä natsi-Saksan toteuttaman juutalaisten holokaustin kanssa.

Myös Krimin tataareilla on oma roolinsa *Ukrainan historiassa*. Tosin Remy seuraa tataareja käsittelevissä osioissaan yksinkertaistettua ja jo hieman vanhentunutta käsitystä, että Krimin kaanikunta (1443–1783) oli osmanien vasallivaltio. Uudempi tutkimus sitä vastoin korostaa, että Krimin kaanikunta oli vähintäänkin puoliautonominen ruhtinaskunta ja Kultaisen Ordan perillinen, jolle muun muassa Puola joutui maksamaan tribuutteja. Krimin tataarit myös harjoittivat itsenäistä ulkopoliittikkaa, eivätkä aina seuranneet toimitaan sulttaania. Kenties kirjoittaja olisi voinut nostaa enemmänkin esille sitä, miten Krimin tataarit ja Ukrainan kasakat viettivät samankaltaista elämää ryöstelevinä sotilaina, jotka vaihtoivat lojaliteettiaan sen mukaan, kuka saattoi taata parhaimmat edut – kuitenkin maksun samalla myös omia kansallisia pyrkimyksiä.

Remy tekee lyhyitä katsauksia tataarien historiaan läpi teoksen, vaikka tataareilla oli ukrainalaisista erillinen historiansa 1900-luvun neuvostoaikaan saakka. Krimin niemimaa ei koskaan ollut osa Ukrainaa ennen vuotta 1954, jolloin Neuvostoliitto liitti sen osaksi Ukrainan neuvostotasavaltaa. Päälimmäisenä selityksenä Remy esittää tulkinnan, että Kremlissä oletettiin Krimin jälleenrakentamisen toisen maailmansodan tuhojen ja tataarien karkottamisen (1944) jälkeen onnistuvan paremmin Ukrainan kautta, josta oli suora maayhteys niemimaahan. Tataareja oli siirtynyt Krimiltä pois jo tsaarinajalla, enimmäkseen Turkkiin. Tämä herätti venäläisissä toistuvia epäilyksiä tataarien lojaalisuu-

desta, mikä Stalinin aikana kohosi huippuunsa ja johti laajamittaisiin karkotuksiin. Neuvostoaikana Krimin tataarit tulivat vähemmistöksi omalla maallaan, kun suuri osa lähti pois ja venäläiset sekä vähemmässä määrin ukrainalaiset uudisasukkaat alkoivat asuttaa niemimaata. Tataarien käsittelemisen osana Ukrainan historiaa on relevanttia sikäli, että se osaltaan selittää nykyisen kriisin juuria. Vuonna 2014 tataarit ovat vastustaneet Krimin liittämistä Venäjään, sillä he pelkäävät asemansa heikkenevän Venäjän vallan alla verrattuna Ukrainan aikaan. On osoittautunut, ettei pelko ole aiheeton, vaikka Krimiltä on toistaiseksi hyvin vaikea saada varmoja tietoja siitä, mitä alueen ei-venäläiselle väestölle tapahtuu.

Itsenäisen Ukrainan historiaa Remy tarkastelee enimmäkseen vaalien ja vallankumousten kautta, jälkimmäisistä tärkeimpänä vuoden 2004 Oranssi vallankumous ja 2014 Maidanin vallankumous. Jatkuvat talous- ja ulkopoliittikan muutokset sekä poliittisten puolueiden lyhytikäisyys korostavat sitä, ettei Ukrainan poliittinen tilanne ole missään vaiheessa vuoden 1991 itsenäistymisen jälkeen päässyt vakiintumaan. Remy kuitenkin päättää teoksensa varovaisen toiveikkaasti todeten, että jännitteistä ja kriiseistä huolimatta Ukraina on säilynyt demokratiana, joka on mahdollistanut myös opposition toiminnan ja oikeuden osallistua poliittiseen päätöksentekoon. Nykyisen kriisin ratkaisemisessa on siinäkin tärkeää, että osapuolten keskusteluyhteys säilyy, ja myös opposition ja hävinneiden osapuolten tarpeet otetaan huomioon.

Johdannossaan Remy esittää toiveensa, että teoksen luettuana lukija olisi tietoinen ”Ukrainan historian omintakeisuudesta, sen alueiden toisistaan poikkeavasta historiasta ja siitä, miten ukrainalaiset ovat omalla toiminnallaan vaikuttaneet maansa

tapahtumiin ja kehitykseen” (s. 10). Katsoisin, että tämä toive toteutuu hyvin. Toisaalta kirjoittaja asettaa tavoitteekseen käydä läpi muutakin kuin poliittista historiaa ja kansallisuusaatetta. Teos ei kuitenkaan käsittele Ukrainan sosiaalishistoriaa laajemmin, vaan pääpaino pysyy poliittisissa kysymyksissä. Tämä on täysin hyväksyttävä lopputulema lyhyehkössä yleisesityksessä. Teos toimii hyvänä johdatuksena nykyisen kriisin historiallisiin juuriin, ja

sellaisenaan se on arvokas julkaisu suomalaiselle lukijakunnalle. Sen sijaan voi vain toivoa, että tulevaisuudessa saamme lisää myös suomenkielisiä julkaisuja koskien itäisen Euroopan sosiaalishistoriaa sen laajassa merkityksessä, sisältäen näkökulmia muun muassa sukupuolihistoriaan, arjen historiaan, uskonnollisuuden ja eletyn uskon historiaan sekä erilaisten vähemmistöjen historiaan.

Miia Ijä

Neuvostoliitto oli köyhä supervalta

Oscar Sanchez-Sibony: *Red Globalization The Political Economy of the Soviet Cold War from Stalin to Khrushchev*. Cambridge: Cambridge University Press, 2014. 291 s. ISBN 9781107040250.

Pitkään aikaan ei Neuvostoliiton historian ja kylmän sodan tutkimuksessa ole esitetty yhtä virkistävää uutta keskustelunavastusta kuin Oscar Sanchez-Sibonyn teos *Red Globalization*. Kirjan lähtökohtana on asettaa kriittisen tarkastelun kohteeksi ydinkäsityksemme kylmästä sodasta, ja etenkin Neuvostoliiton taloudellisesta voimasta. Perinteisen kylmän sodan näkökulman kaksi perusväittämää ovat, että maailma oli kaksinapainen, ja tälle on yhtenä todisteena se, että Neuvostoliitto pyrki eristäytymään taloudellisesti muusta maailmasta. Mutta entäs jos väitteet eivät pidäkään paikkansa?

Analysoimalla neuvostotilastoja, maan johdon talouspoliittisia linjoja sekä käytännön kaupankäyntiä Sanchez-Sibony osoittaa, että Neuvostoliitto oli koko historiansa ajan suuressa määrin kiinnittynyt globaalitalouden rakenteisiin, kultakannasta Bretton Woodsiin ja sen jälkeiseen finanssikapitalismiin. Se oli

useimmiten suoraan osallisena niin maailmankaupan trendeissä kuin myös kärsimässä siitä aiheutuneista vaikeuksista.

Neuvostoliiton kiinnittyminen globaalitalouteen oli tietoista politiikkaa. Se kuitenkin jättäytyi ulos talouden rakenteita ylläpitävistä ja muovaavista järjestelmistä kuten General Agreement on Trade and Tariffs (GATT). Vasta-argumenttina näkemykselle sisäänpäin kääntyneestä Neuvostoliitosta on kuitenkin tärkeää muistaa, ettei sen talouspoliittinen linja ollut edes kylmän sodan alkuvaiheen kiristyvässä ilmapiirissä yksiselitteisesti integroitumista vastaan. Vielä alkukesällä 1948 Stalinin johtama Neuvostoliitto harkitsi Marshall-avun vastaanottamista ja oli samaan aikaan mukana neuvottelemassa lopulta epäonnistuneesta yrityksestä luoda International Trade Organization (ITO) – WTO:n edeltäjä.

Jättäydyttyään ulos talousjärjestöistä Neuvostoliitolla ei ollut vaikutusvaltaa omaan taloudelliseen asemaansa vaikuttaviin ulkopuolisiin, kansainvälisiin rakenteisiin. Rakenteelliset muutokset ja maailmantalouden kehitys kuitenkin mitä suurimmassa määrin vaikuttivat Neuvostoliiton ja sen liittolaisten talouteen. Siten, huolimatta sen erilaisesta talous-